

yan devletlerin 539'da (1144) şehri kuşat-
tığını, yaklaşık üç yıl süren kuşatmanın
ardından 542'de (1147) Meriye'nin işgal
edilip müslümanların kılıçtan geçirildiğini
bildirmiş, kendisi de bu işgal sırasında 20
Cemâziyelâhir 542'de (16 Kasım 1147) şe-
hid edilmiştir.

Eserleri. 1. *İktibâsü'l-envâr ve iltimâ-
sü'l-ezhâr fi ensâbi's-şahâbeti ve ruvâ-
ti'l-âşâr*. Kısaca *Kitâbü'l-Ensâb* olarak bi-
lilen ve altı cilt halinde telif edilen eserde
sahâbe döneminden müellifin zamanına
kadar yaşamış hadis râvileriyle muhaddis-
lerin nesepleri ve hayatları hakkında bilgi
verilmektedir. VII. (XIII.) yüzyıldan sonra
hem Endülüs'te hem İslâm dünyasının di-
ğer bölgelerinde şöhrete ulaşan *İktibâsü'l-
envâr* birçok âlime kaynaklık etmekle bir-
likte günümüze tam bir nüshası ulaşma-
mıştır. Kitabın I ve V. ciltleri Fas'ta (Kara-
viyyîn, nr. 301/92, 303/40), III. cildi Tunus'ta
(Dârü'l-kütübi'l-vataniyye, nr. 1665) bu-
lunmaktadır. Birçok âlim tarafından ihti-
sar edilen eserin İbnü'l-Harrât, Muham-
med b. Ali el-Ensârî el-Mürsî, İbnü'l-Hay-
dırî, İsmâil b. İbrâhim el-Bilbîsî'ye ait muh-
tasarları günümüze kadar gelmiştir (Ha-
med el-Câsîr, sy. 65-66 [1992], s. 138 vd.).
Emilio Molina López ve Jacinto Bosch Vilá,
Ruşâtî'nin *İktibâsü'l-envâr*'i ile İbnü'l-
Harrât el-İşbilî'nin muhtasarında yer alan
Endülüs'le ilgili kısımları derlemiş, bu der-
leme, müellifler ve eserleri hakkında bilgi
veren bir giriş yazısıyla birlikte *el-Ende-
lûs fi İktibâsü'l-envâr ve fi'htişâri İkti-
bâsü'l-envâr* adıyla yayımlanmıştır (Mad-
rid 1990). Muhammed Sâlim Hâşim de bu
çalışmanın sadece metin kısmını *İktibâ-
sü'l-envâr ve iltimâsü'l-ezhâr fi ensâ-
bi's-şahâbe ve ruvâti'l-âşâr* ismiyle neş-
retmiştir (Beyrut 1420/1999). 2. *İzhârü
fesâdi'l-i'tikâd bi-beyânî sû'î'l-intikâd*.
Devrin Meriye kadısı müfessir İbn Atiyye
el-Endelüsî'nin *İktibâsü'l-envâr*'a yaptığı
eleştirilere cevap olarak kaleme alınmış-
tır. 3. *el-İ'lâm bi-mâ fi kitâbi'l-Mü'telif
ve'l-muhtelif li'd-Dârekuḥni mine'l-ev-
hâm* (Kettânî, s. 116).

Ruşâtî'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri
üzerine bazı makaleler yazılmıştır. Bunlar
arasında Emilio Molina López'in "Almeria
Islamica: Puerta de Oriente, Objetivo Mi-
litar" ("Nuevos datos para su estudio en el
'Kitâb Iqtibâs al-anwâr' de al-Ruşâtî", *Ac-
tas del XII Congreso de la U E A I*, Malaga
1984, Madrid 1986, s. 559-608), Jacinto
Bosch Vilá'nın "Una Nueva Fuente Para la
Historia de al-Andalus: el Kitâb Iqtibâs al-
anwâr de Abû Muḥammad al-Ruşâtî" ile
(*Actas del XII Congreso de la U E A I*, Ma-

laga 1984, Madrid 1986, s. 83-94) "el Kitâb
Iqtibâs al-anwâr de Abû Muḥammad al-
Ruşâtî. Analisis de la Obra y de las Noticias
Sobre al-Andalus" (*Mecelletü'l-Ma'hedi'l-
Mişri li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye fi Madrid*,
XXIII [1985-1986], Madrid 1986, s. 7-13) ve
Juan Castilla Brazales'in "El Iqtibâs al-an-
wâr: Fuente para la reconstrucción de la
obra geográfica de al-Râzi" (*Qurtuba*, V
[Cordoba 2000], s. 41-67) adlı çalışmaları
önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Beşkûvâ, *eş-Şıla*, Kahire 1966, I, 297; Yâ-
kût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 45; İbn Hallikân, *Vefe-
yât*, III, 106-107; İbnü'l-Ebbâr, *el-Mu'cem* (nşr. F.
Cordera), Madrid 1885, s. 217-222; Zehbî, *A'lâ-
mü'n-nübelâ*, XX, 258-260; a.m.f., *Tezkiretü'l-
huffâz*, IV, 1307-1308; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-
Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Ebû Mülhim
v.dğr.), Beyrut 1405/1985, XII, 239; Süyûtî, *Lüb-
bü'l-Lübâb fi tahriiri'l-ensâb* (nşr. M. Ahmed Ab-
dü'lazîz – Eşref Ahmed Abdülazîz), Beyrut 1411/
1991, I, 353; Makkarî, *Nefḥu't-tib*, IV, 462; Keş-
fü'z-zunûn, I, 134; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 456; Keh-
hâle, *Mu'cemü'l-mü'elliḥîn*, VI, 90; Kettânî, *er-Ri-
sâletü'l-müstetrafe*, s. 115-116, 126; Zirikî, *el-
A'lâm* (Fethullah), IV, 105; Abdülkâdir Zimâme,
"er-Ruşâtî el-Endelüsî", *MMLADm*, LXVII/3 (1992),
s. 400-410; Hamed el-Câsîr, "Ensâbü'r-Ruşâtî el-
Endelüsî ve muhtaşarâtüh", *RHM*, sy. 65-66
(1992), s. 131-150; Maribel Fierro, "al-Ruşâtî",
EP (İng.), VIII, 635-636; Muhammed Hişâm en-
Na'sân, "er-Ruşâtî", *Mevsû'atü a'lâmi'l-ulemâ'
ve'l-üdeba'i'l-Arab ve'l-müslimîn*, Beyrut 1427/
2006, X, 300-303.

HAYATİ YILMAZ

RÜŞENİ

(bk. DEDE ÖMER RÜŞENİ).

RÜŞENİYYE

(الروشنية)

Halvetiyye tarikatının
Dede Ömer Rüşeni'ye
(ö. 892/1487)

nisbet edilen ana kollarından biri.

Kurulduğu Azerbaycan'dan Anadolu'ya,
Anadolu'dan Balkanlar, Suriye, Mısır, Ku-
zey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney
Asya'ya yayılan Halvetiyye tarikatı, özel-
likle ikinci pîr Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'den
sonra çeşitli kollara ayrılarak İslâm dünya-
sının en yaygın tarikatı haline gelmiştir.
Yahyâ-yı Şîrvânî'nin halifesi Dede Ömer
Rüşeni tarafından kurulan Rüşeniyye, Hal-
vetiyye'nin ilk ana koludur. Tarikatın silsi-
lesi Dede Ömer Rüşeni, Seyyid Yahyâ-yı
Şîrvânî, Sadreddîn-i Hiyâvî, Hacı İzzeddin
Türkmânî, Ahî Mîrem Halvetî vasıtasıyla
Halvetiyye tarikatının pîri Ömer el-Halve-
tî'ye ulaşır.

Aydın ilinden olduğu için şiirlerinde "Rü-
şeni" mahlasını kullanan Dede Ömer, Ana-
dolu'daki ilk Halvetî şeyhlerinin önde ge-
lenlerinden ağabeyi Alâeddin Rûmî'nin (Ali
Halvetî) tavsiyesiyle Bakû'ye giderek Yah-
yâ-yı Şîrvânî'ye mürid oldu, kısa sürede
sülûkünü tamamlayıp hilâfet aldı, Şîrvânî
kendisini irşad göreviyle Anadolu'ya gön-
dermek istediye de mürşidinden uzak
kalmamak için yine onun rızasıyla Kara-
bağ, Berde ve Gence gibi civar bölgeler-
de irşad faaliyetine başladı. Şeyhinin vefa-
tından sonra onun yerine geçen Rüşeni,
Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Teb-
riz'i başşehir edinmesinin ardından ken-
disini davet etmesi üzerine Tebriz'e gitti
ve sultanın hanımı Selçuk Hatun'un yap-
tırdığı dergâha yerleşti. Uzun Hasan'ın sa-
rayında cuma günleri âlim ve sanatkârlar-
la yapılan toplantılarda daima en büyük
saygıyı gören şeyh oldu. Uzun Hasan'ın ve-
fatından sonra oğulları Sultan Halil ve Sul-
tan Yâkub zamanında da aynı itibarı gör-
dü. Sultan Yâkub ona çeşitli ihسانlarda bu-
lundu ve Cihan Şah'ın işi olan kızının yap-
tırdığı hankahı (Cihan Şah Hankahı) ona
tahsis etti.

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin halifelerinden bazı-
sının mârifetullahı, bazısının cezbe-i ilâ-
hiyyeye, bazısının zühd ve takvâya mazhar
olduğu belirtilirken Dede Ömer Rüşeni'n-
in aşk-ı ilâhiyye mazhar olduğu kaydedil-
miştir (Yûsuf b. Ya'kûb, s. 15). Nitekim
onun birçok manzumesinde samimi ya-
karışlarla ilâhî aşk ve Allah'a yakınlık duy-
gularını işlediği görülür. Rüşeni, Muhyid-
din İbnü'l-Arabî'nin çizgisini takip etmiş,
özellikle *Fuḫûşü'l-hikem*'deki bazı görüş-
lerine yapılan itirazlara cevap vermiştir
(Muhyî-i Gülşenî, s. 90). Onun tasavvuf an-
layışında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin de
ciddi etkisi vardır. *Neynâme* adlı mesne-
visi Mevlânâ'nın *Meşnevî*'sinin ilk on se-
kiz beytinin tercümesi ve kısmen şerhi,
Çobannâme'si de *Meşnevî*'deki "Mûsâ-
Çoban" hikâyesinin serbest bir çevirisidir.
Dede Ömer'in Mevlânâ'nın görüşlerini be-
nimsemesi, Rüşeniyye'den ayrılan Gülşe-
niyye şubesiyle Mevleviyye tarikatı arasın-
da daha sonra meydana gelen yakınlığın
temelini oluşturmuştur.

Rüşeniyye daha çok Azerbaycan çevre-
siyle Tebriz ve civarında yayılmıştır. Doğu
ve Güneydoğu Anadolu'ya da geldiği ve Er-
zurum, Diyarbekir gibi şehirlerde yayıldığı
kaydedilmektedir (Sarı Abdullah Efendi, s.
142). Halvetiyye'de seyrü sülûk yedi isimle
(lâ ilâhe illallah, Allah, hû, hak, hay, kay-
yûm, kakhâr) yapılırken Rüşeniyye'de De-
de Ömer'in beş isim daha (vehhâb, fettâh,

Dede Ömer Rüşenî'nin eserlerinden oluşan mecmuanın ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 419/2)

vâhid, ahad, samed) ilâvesiyle on iki isimle yapılmaktadır. Bazı kaynaklarda bu on iki isim "İâ ilâhe illallah, Allah, hû, hak, hay, kayyûm, samed, basîr, gafûr, kâhhâr, vedûd, vehhâb" şeklinde kaydedilmiştir (Harîrîzâde, II, vr. 68^b). Halvetiyye tarikatında on iki isimle seyrü sülûkü ilk defa Dede Ömer Rüşenî tamamlamış, müridlerini de bu usulle yetiştirmiştir. Önde gelen halifelerinden İbrâhim Gülşenî ile oluşan Gülşenîyye ve Muhammed Demirtaşî ile meydana gelen Demirtaşîyye kollarında da bu usul takip edilmiştir. Sıkı bir zühd ve riyâzet esasına dayanan ve Halvetiyye gibi Sünnî bir çizgiyi takip eden Rüşenîyye'de on iki isimle seyrü sülûk yapılmasını J. Spencer Trimingham'ın Şîî İsnâaşeriyye ile irtibatlandırma gayretinin ilmi bir dayanağı yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lâmîi, *Nefehât Tercümesi*, s. 576; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 264-265; Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkub-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye*, İstanbul 1290, s. 15-16; Muhyî-i Gülşenî, *Menâkub*, s. 51, 90-91, 169, 171, 180-181, 315; Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 281, vr. 243^a-246^a; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 142; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 67^b-69^a; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz), İstanbul 2006, III, 141-143; Tomar-Halvetiyye, s. 26-27, 35-42; J. S. Trimingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 75; Mustafa Uzun, *Dede Ömer Rüşenî'nin Hayatı, Eserleri ve Miskinnâmesi* (doktora

tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 10-37; a.mlf., "Dede Ömer Rüşenî", *DİA*, IX, 81-83; Mehmet Rıhtım, *Seyid Yahya Bakavi va Xalvatilik*, Bakı 2005, s. 159-160; Mustafa Kara, "Gülşenîyye", *DİA*, XIV, 256-259; Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", a.e., XV, 393-394; Nihat Azamat, "İbrâhim Gülşenî", a.e., XXI, 302-303; Muhammed Seyyid el-Celyend, "Muhammed Demirtaşî", a.e., XXX, 517.

REŞAT ÖNGÖREN

RUÛS

(رؤوس)

Osmanlı bürokrasisinde
tayin işleriyle uğraşan kalemin adı.

Sözlükte "baş; kişi, şahıs" anlamındaki re's kelimesinin çoğulu olan ruûs Osmanlılar'da bu anlamından hareketle tayinleri ilgilendiren bir terim olmuştur. Osmanlı bürokrasisinde XVI. yüzyıl sonlarına kadar birtakım resmî tayinlerin kaydedildiği defterleri ifade eder. XVII. yüzyıldan itibaren bazı tayinler için verilen tezkireler de bu adla anılmış ve XVII. yüzyılın sonlarına doğru tayinlerin bürokratik işlemlerinin yapıldığı kalemin adına dönüşmüştür.

Osmanlı Devleti'nin hem takip ettiği merkezîyetçilik politikası gereği, hem de alınan resim ve harçların iyi bir gelir kaynağı olması dolayısıyla ülke toprakları içerisindeki bütün görevlerin tayini ya da tasdikî merkez tarafından yapılmaktaydı. Bu görevlendirmelerin timar sistemini ilgilendirenler dışındaki önemli bir kısmının bürokratik işlemlerinde ruûs temel aşamalardan birini oluşturmaktadır. Dîvân-ı Hümayun'da vezîriâzâmın ve seferle görevli serdarların gerçekleştirdiği tayinler ve maaşlarda yapılan artışların (terakkî) kararı ruûs defterine kaydedilirdi. Tayin işlemlerinde temel senet niteliğinde olan bu defterler önemleri dolayısıyla doğrudan reîsülküttâb tarafından tutulurdu. Hatta bu özelliği sebebiyle kâtipler arasında bu defterler "Ruûs-ı Abdurrahman Çelebi" (*Mühimme Defteri*, TSMK, Koğuşlar, nr. 888, s. 176^a), "Mahmud Çelebi Ruûsu" (BA, MD, nr. VII, hk. 190) gibi ifadelerle dönemin reîsülküttâbına izâfetle anılmaktaydı. Görevin nihaî tasarruf belgesi mahiyetindeki berat, bu defterdeki kayıttan çıkarılan ruûs tezkiresi veya kısaca ruûs adı verilen, reîsülküttâbın imzasını taşıyan belgeye dayanılarak görevin bağlı bulunduğu kalemlerden verilirdi. Ruûs ile tayin işlemi gerçekleşen ulûfeliler / maaşlılar, ilk maaşlarını reîsülküttâbın bu kayıtlara göre düzenlediği ibtidâ tezkiresiyle büyük rûznâmçe kaleminden alırlardı. Maaş artışlarında berat gerekmez, ancak yine reîsül-

küttâb tarafından artışın işlendiği ruûs defterlerindeki kayda göre "izdiyâd tezkiresi" verilir, bu tezkire, maaşı arttırılan kişinin bağlı bulunduğu kalemin defterlerine işlenerek yürürlüğe girerdi. Ulûfelilerin bir başka ulûfeli göreve nakillerinde de aynı şekilde intikal tezkiresi düzenlenirdi.

Ruûs Kalemi'nden vezâret, beylerbeyilik, sancak beylik görevlerinin dışında kalan merkez ve taşradaki yüksek seviyeli memuriyetler, kale müstahfızlığı ve dizdarlıkları, bunların maiyetinde bulunan kişiler, iskele ve esnaf kethüdâlıkları, Dârüssaâde ağasının denetiminde olan Haremeyn vakıfları dışında nezâreti sadrazam, şeyhülislâm, İstanbul, Galata ve Üsküdar kadısı, Bâbüssaâde ağası, Sarây-ı Cedîd ağası, Enderun kilercibaşısı gibi yüksek rütbeli kişilere verilmiş vakıflarla diğer vakıfların nezâret, tevliyet, kitâbet, imâmet gibi cihetlerinin tayinleri bu kalemden verilen ruûs ile yapılmaktaydı. Bunlardan başka maaşını Küçük Rûznâmçe Kalemi'nden alan çavuş, kâtip, müteferrika, hassa mimarları, hassa hekimleri gibi görevlilerle sipah, silâhdar, cebeci, topçu ve top arabacı gibi askerî zümre mensupları da görevlerini ancak kendilerine Ruûs Kalemi'nden verilecek ruûs tezkiresiyle tasarruf edebilirlerdi. Herhangi bir hizmete bağlı olmaksızın "hallerine merhameten" gümrük veya başka bir gelir kaynağından maaş bağlanması uygun görülen fakirlere, geçimini temin edemeyen bazı eski devlet görevlilerinin eşleri ve çocukları gibi kişilere maaş bağlanması işlemleri yine bu kalemden yapılmaktaydı. İlmiye teşkilâtında görev başlama işlemi için gerekli belgeye de ruûs deniyordu. Medrese tahsilini tamamlayıp mülâzim olanlardan yedi senelik mülâzemet süresinden sonra girdikleri ruûs imtihanını başaranlar ruûs alırlardı. Bunlar ibtidâ-i hâric medreselerine tayin edildikleri için ruûslarına ibtidâ-i hâric ruûsu deniyordu.

XVII. yüzyıl ortalarına kadar ruûs işlemleri Dîvân-ı Hümayun Kalemi'ndeki kâtipler tarafından yapıyordu. Bâbiâli'nin teşekkülüyle birlikte daha önce Dîvân-ı Hümayun'da dar bir mekânda hizmet veren kâtipler Bâbiâli'de büyük odalarda görev yapmaya başladılar. Muhtemelen ruûs işlemleri de bir grup kâtip tarafından ayrı bir odada yapılmaktaydı. Yüzyılın sonuna doğru bu oluşum ruûs kesedarının nezâretinde Ruûs Kalemi adını aldı. Bu kalemin defterleri ve belgeleri XVII. yüzyıl ortalarından itibaren önemli bir uzmanlaşmayı yansıtmaktadır. Daha önceleri ruûs defterlerine karışık olarak yazılan tayinler,